

K.STANSLAVSKIY SISTEMASI VA AKTYORLIK MAHORATI**Bekjon Zokirov**O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
2-bosqich "Dramatik teatr va kino aktyorligi"
mutaxassisligi magistri

Annotatsiya: Ushbu maqolada K.Stanslavskiy mahorat maktabi va sistemasi hamda aktyorlik qobiliyatlari xususida fikr-mulohazalar bayon etilgan bo'lib, bugungi kunda aktyorlik san'atini rivojlantirishda qanchalik darajada muhim o'rin tutishi chuqur tahlil qilingan. Shuningdek, Stanslavskiy aktyorlik mahorati borasidagi pedagogik yondashuvlar va metodlar xususida to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: aktyorlik maktabi, pedagogik mahorat, qobiliyat, talent, texnika, metod, Sistema, yondashuv

СИСТЕМА К. СТАНСЛАВСКОГО И АКТЕРСКОЕ МАТЕРИАЛ**Бекжон Закиров**Государственный институт искусства и культуры Узбекистана
2 этап «Драматический театр и киноактер»
Магистр специальности

Аннотация: В данной статье представлены мнения о школе и системе навыков и актерских способностей К. Станславского, а также глубоко проанализировано, насколько они занимают важное место в развитии актерского искусства сегодня. Также обсуждались педагогические подходы и методы Станславского в отношении актерского мастерства.

Ключевые слова: актерская школа, педагогическое мастерство, способность, талант, техника, метод, система, подход

K. STANSLAVSKY'S SYSTEM AND ACTING SKILLS

Bekjon Zakirov

State Institute of Art and Culture of Uzbekistan

Stage 2 "Dramatic theater and film acting"

Master of specialty

Abstract: In this article, opinions about K. Stanislavsky's school and system of skills and acting abilities are presented, and the extent to which they hold an important place in the development of acting art today is deeply analyzed. Also, Stanislavsky's pedagogical approaches and methods regarding acting skills were discussed.

Key words: acting school, pedagogical skill, ability, talent, technique, method, system, approach

Oliy o'quv yurtlaridagi o'quv –tarbiya jarayoni ko'p qirrali, murakkab va dinamik tarzda sodir bo'luvchi hodisa hisoblanadi. Bu esa har bir o'qituvchidan san'atkor bo'lishni talab etadi. Bundan ko'rinadiki, pedagogik faoliyat san'at (teatr) bilan o'zaro aloqadaorlikka ega. Pedagogika nazariyasida o'qituvchi o'z navbatida aktyor hamdir deb ta'riflanishi bejis emas. Zero, pedagog va aktyor faoliyati ijodkorlikni talab etadi.

Ma'lumki, teatr pedagogika nazariyasida K.S.Stanislavskiyning g'oyalar tizimi "Aktyorlik ijodkorligi" to'g'risidagi fan deb tan olingan. Uning ta'limotiga ko'ra har bir aktyorda nazariy bilim bo'lishi bilan birga talant va iqtidorga ham ega bo'lishi kerak. Talant nima? – degan savolga javob berib K.S.Stanislavskiy "Talant – insonning ko'plab ijodiy qobiliyatlarining baxtli yig'indisi bo'lib, u irodaviy sifatlar bilan bog'liqdir" deydi. Bundan tashqari u aktyorning ijodiy qobiliyatiga xos bo'lgan: kuzatuvchanlik, ta'sirchanlik, kuchli xotira, temperament, fantaziya, tasavvur, ichki va tashqi ta'sir, singdirish, amalga oshirish, did. Aql, ichki va tashqi ritm va tizimni his etish, ohanglilik, samimiylik, o'z – o'zini boshqarish, tirishqoqlik, ma'lumot-

fondlarga boylik, ma'noli qarash, yuz, mimika, tana xarakatlari kabi xususiyatlarni alohida ta'kidlaydi. Albatta bu xususiyatlar o'qituvchilarga ham hosdir. Boshqacha qilib aytiganda yuqorida zikr etilgan xususiyatlar pedagoglarning butun borlig'ida (ko'zlarida, yuz tuzulishida, xarakatlarida, teran fikrlashida, ma'naviy olamida) ko'zga tashlanib turadi.

"Bugun teatr san'atini rivojlantirish va ijodkorlar uchun qulayliklar yaratish borasida e'tiborga molik ishlar amalga oshirilmoqda. Ammo shunga qaramay, teatrlarimizda adabiy tilga bo'lgan e'tibor susayib borayotganday nazarimda.

Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoevning 2020 yil 26 maydagi "Madaniyat va san'at sohasining jamiyat hayotidagi o'rni va ta'sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni madaniyat va san'at sohasida katta ahamiyat kasb etdi. Madaniyat va san'atning hamma sohalarini qamrab olgan bu me'yoriy hujjatda respublikamizda faoliyat yuritayotgan teatrlarni yanada rivojlantirish borasidagi dolzarb islohotlar belgilanganligi birorta ham teatrshunos mutaxassislarni befarq qoldirmadi. ¹

Darhaqiqat, bugun teatr san'atini rivojlantirish va ijodkorlar uchun qulayliklar yaratish borasida e'tiborga molik ishlar amalga oshirilmoqda. Ammo shunga qaramay, teatrlarimizda adabiy tilga bo'lgan e'tibor susayib borayotganday nazarimda. Aktyorlarning nutqida sheva alomatlari hanuz mavjudligi, nutq texnikasidagi kamchiliklar, sahnada partnyorlarning bir-birini eshitmasligi, quruq emotsional nutqdan nariga o'tolmayotgani kishini ranjitadi.

Ilg'or o'qituvchilarning o'quv-tarbiya jarayonlarini tahlil etish shuni ko'rsatadiki, pedagogik aloqani belgilab beruvchi muhim shartlardan biri bu undagi hissiyot hayajonning kuchliligi hisoblanadi. Dars jarayonida pedagog hayajonining turli-tumanligi uning yorqin ifodalanishi, o'quvchi faoliyati va tajribasida

---

¹ Prezidentimiz Shavkat Mirziyoevning 2020 yil 26 maydagi "Madaniyat va san'at sohasining jamiyat hayotidagi o'rni va ta'sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni

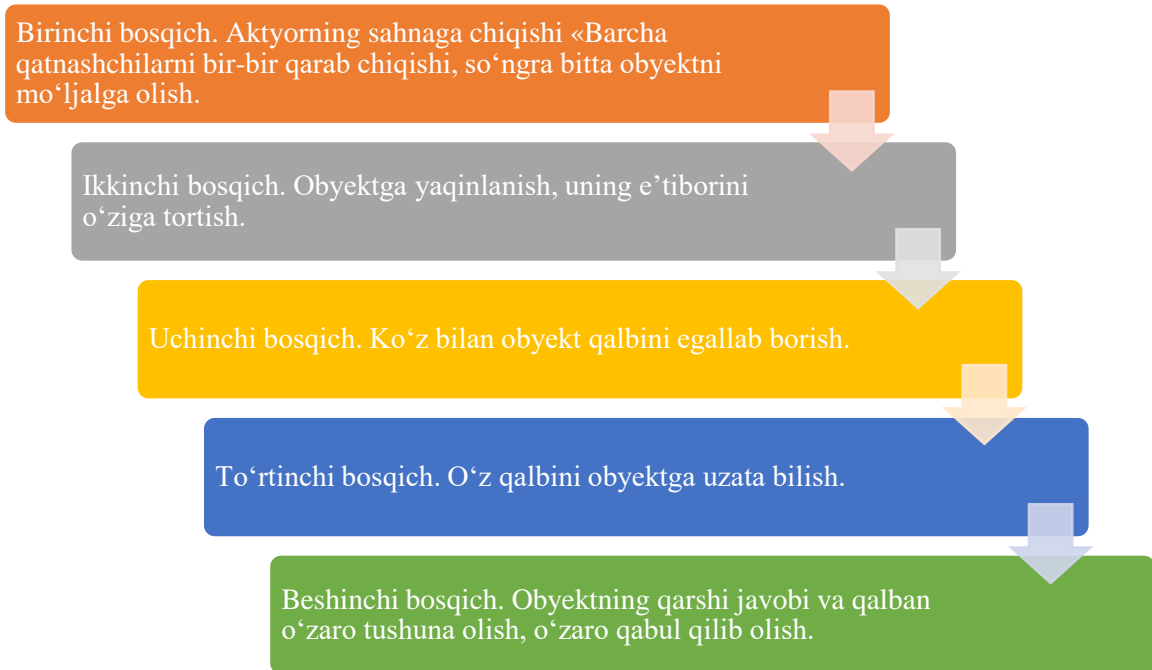
tasdiqlanishi shuncha kuchli bo‘ladi. Dars his-hayajonsiz, ma’nosiz bir mashg‘ulotdir. Shuning uchun o‘qituvchi his-tuyg‘usini rivojlantirish pedagogik mahoratning muhim elementlaridan biri deb hisoblash zarur.

K.S.Stanislavskiy o‘zining tizimida asos qilib talant, temperamentni emas, (chunki bularga o‘rgatib bo‘lmaydi) balki sahnada ishonchli tarzda o‘z-o‘zini his etishni oladi. Ko‘pincha, pedagog va aktyorga noto‘g‘ri hissiyot va hayajon halaqit beradi. Chunki noto‘g‘ri his-hayajon, o‘rinsiz tarzda muskul harakati, fikrlash qobiliyatini yomonlashtiradi va estetik his-hayajon tuyg‘uning paydo bo‘lishiga xalaqit beradi. Bunga qarama-qarshi tarzda pedagog o‘zini erkin, bo‘sh, holi tutishi kerak. Bu maxsus mashq orqali amalga oshiriladi.

Talantli pedagoglar faoliyati kuzatilganda, ular o‘quvchilarni o‘ziga rom eta olishi, auditoriyaga qarab qanday muomala chorasini qo‘llashni bilib olishi qoyil qoldiradi. Bunday o‘qituvchilarda aql bilan hissiyotning tengligi mavjud. Ularning ichki hayoti yorqin, nozik, tezkor, undaylar ortiqcha xarakatsiz so‘z bilan faoliyatning, ma’lumot va hissiyotni auditoriyaning e’tibor chegarasini yaxshi seza oladi. Baxtli pedagog uchun o‘quvchilar bilan har bir uchrashuv bir kashfiyot, xar bir yangi dars oldingilarga o‘xshamaydi. Uning ishi doimiy ijodkorlik bilan yo‘g‘rilgan, boshqa. hayotni tasavvur qilmaydi.

Pedagog va aktyor auditoriyani bilishi va his etishi zarur uning ilg‘or va qoloq qismini tushunishi, kimga tayanish va kimga yordam berishni yaxshi bilishi zarur. Shuningdek, mazkur shaxsning yoshi, kasbiy yo‘nalishiga ko‘ra reaksiyasini bilmog‘i kerak. Nima uchun sinf pedagogga bo‘ysunadi? Pedagogning o‘ta xushyorligi qanday yuzaga keladi? Bunga o‘zini tayyorlash mumkinmi?

K.S.Stanislavskiyda yaxlit muomala jarayonining bosqichlari to‘g‘risida juda qiziq fikrlar bor. Bularning hammasini butunicha pedagogik faoliyatga qo‘llasa bo‘ladi.

Pedagog o'zining tajribasi, o'zining fikrini yetkaza oladigan vositalar arsenaliga ega bo'lishi kerak. Bu vositalar doimo individual qaytarilmasdir. Pedagogning ixtiyorida so'zi, ovozi, ohangi, intonasiyasidan tashqari, yana imo-ishoralari, harakatlari, ritmikasi ham mavjud. Bu o'rinda uning ko'zi alohida ahamiyat kasb etadi. Huddi shu narsa pedagogning boshqalar e'tiborini o'ziga tortishiga yordam beradi. Auditoriya diqqatini o'ziga tortadigan bir nechta jumladan, passiv va faol metodlar bor.

Passiv metod - bu, asosan, pedagog auditoriya e'tiborini o'zining shaxsiga bo'ysundiradi. Izchil, mantiqiy asoslangan fikrlari va mo'tadil hissiyoti bilan auditoriya diqqatini pedagogik faoliyatning yagona tuguniga birlashtiradi.

Agressiv metod. Passiv metodga tamoman qarama-qarshidir. Bu yo'l bilan kuchli, aqlli, tezkor pedagoglar ish ko'radi. U his-tuyg'usi, irodaviy sifatlari, intellekt kuchi orqali ajralib turadi va auditoriya e'tiborini shiddatli tarzda juda tez o'ziga qarata oladi. Bunday pedagoglar oldindan mashq qilingan harakatlari orqali tinglovchilarni, uzoq davom etmasada, lekin pedagogik vazifalarni amalga oshirish uchun qancha muddat talab etsa, shuncha vaqt turli usullar yordamida uni qo'llab-

quvvatlab turishi kerak. Buning uchun ko‘pincha temporitm va o‘ziga hos pedagogik monotonlik qo‘llaniladi va buning yordamida pedagog tinglovchi ongiga kirib boradi, tinglovchini sehrlab, so‘ngra uni kuchaytirib, oxir-oqibat kuchli hayajonli holatni yuzaga keltiradi. Huddi shu kuchli hayajonli holat shaxsda ma‘lum ko‘rsatma va ishonch hosil bo‘lishiga olib keladi. ²

Bunday yuzaga keltirish uchun pedagogning juda, ko‘p mashq qilishi, uning psixo - texnikasi va qo‘llayotgan usuliga qat‘iy ishonchi ahamiyatlidir.

Albatta, buning uchun pedagog juda ko‘plab o‘zining vosita va usullarini ishlab chiqadi va ulardan foydalana borib eng yuqori samaraga erishadi.

Pedagogik jarayon pedagogik ta‘sirning o‘ziga xos sehrini talab etadi. Bunday sehrgarlikni yaratish uchun ma‘lum ahloqiy platformada shaxslararo munosabat texnikasini yuqori darajada egallagan bo‘lishi kerak.

Shunday qilib, kimda-kim odamlar sirlarini bilishga kirishmoqchi bo‘lsa, u, avvalo o‘z-o‘zining ichki sirlarini juda yaxshi bilmog‘i zarur. Auditoriya o‘qituvchi uchun sirli bo‘lib qolar ekan, u holda u o‘quvchilar ustidan hukmronlik qila olmaydi. Shuningdek, pedagog pedagogik maqsadlarga o‘zini bo‘ysundirish mahoratini egallamas ekan, auditoriyaga ta‘sir etish uchun o‘zining imkoniyatlarini o‘rganmas ekan, u holda, auditoriyaning axborotini qabul qila olmaydi.

Huddi shu o‘rinda A.S.Makarenko ilgari surgan bir qator talablar jumladan: «Jamoaning harakat qilish qonunlari», «Kelajak chiziqlar tizimi», «Parallel pedagogik ta‘sir etish» g‘oyalari ahamiyatlidir.

Pedagog shaxsga ta‘sir etishda doimo jamoa kuchidan unumli foydalanmog‘i, bu o‘rinda jamoaning doimo harakatda, rivojlanishida, takomillashuvda ekanligini esdan chiqarmasligi kerak. Bundan tashqari A.S.Makarenko (система

---

² Abdusamatov H. Drama nazariyasi. – T.: G‘.G‘ulom nomidagi adabiyot va san‘at nashriyoti, 2010.

перспективная) «Kelajak chiziqlar tizimi» prinsipini ilgari surib shunday deydi: «Insonning haqiqiy stimuli bu ertagalik quvonch... Avvalo, o'zi uchun quvonchli holatni tashkil etishi va uni hayotga joriy etishi zarur, ikkinchidan, qat'iylik bilan oddiy ko'rinishdagi quvonchni murakkabroq insoniy qiymatga ega bo'lgan quvonchga aylantirish va uni amalga oshirishga harakat qilish kerak. Bu o'rinda juda qiziqarli holat yuz beradi:

Qandaydir arzimas shirin kulchaga qoniqish hosil qilish orqali eng chuqur insoniy burchini his etishgacha bo'lgan his -tuyg'u yuzaga keladi.

Kelajak chiziqlar tizimi prinsipining mohiyati shundaki, butun jamoa va uning har bir a'zosi ijobiy estetik his-tuyg'ularini uyg'ota olishni mehnatda erishgan natija bilan kasbiy mahorat, ma'naviy o'sish, erishilgan natija bilan qanoatlanmaslik kabi his tuyg'uni tarbiyalashdan iborat. Kelajak, ertangi quvonch har bir shaxsni har qanday to'siq va qiyinchilikni yengishga eng og'ir vazifalarni ham hal etishga undaydi. Bu o'rinda o'qituvchi san'ati shundaki, u topshiriqlarni qiyinlashtira borib, amalda nafaqat yaqindagini ko'ra bilish, balki jamoani hamda ayrim shaxsning kelajagini ko'ra olishga o'rgatib borishdir.

Biron bir jamoaning boshlig'i bo'lib, ular faoliyatini maqsadga muvofiq yo'naltirish uchun pedagog o'zi ham ma'lum sifatlariga ega bo'lishi kerak. Hammadan avval o'z xulqini o'zi boshqara olmog'i lozim. Albatta, bu ishga pedagogni maxsus tayyorlamoq kerak.

Masalan, Chexoslovakiyada o'qituvchilar tayyorlash tizimida asosiy e'tiborni xulq, harakatlarni kordinasiya qilishni shakllantirish, o'z tanasini boshqara olishga o'rgatishdan boshlanadi (ya'ni, kerakli natijalarga erisha olish, o'z tanasini his etishayotganini bilish). Bu tizimdagi yakuniy vazifa esa xulqiy harakatlarni amalga oshirilishi, pedagogik ta'sirining ma'lum mazmunini ifodalashga bo'ysundirilishi, uni avtomatlashtirishdir. Bu yo'ldagi dastlabki qadam mashq, lekin boshqalarning harakatlarini ko'r-ko'rona qaytarish emas, uning hayajonini, maqsadini, motivlarini

tushungan holda kirib borishdir.

Keyingi qadam - aloqa oʻrnatish uchun mashqlar: bunga mimikalar, imo-ishora, jest, nutq va tovushlar kompleksidagi mashqlar.

Soʻngisi: ritm uchun maxsus mashqlar, borliqni his etish, xulqiy harakatlarni qayta ishlash bilan bogʻliq. Bularning hammasi pedagog uchun auditoriyani erkin boshqara olish, oʻz tajribasini bera olishda zarur boʻladi.

K.S.Stanislavskiy aktyorlarni 4 guruhga ajratib, bu oʻrinda ularning tasavvuri va diqqatining rivojlanishiga ham katta ahamiyat beradi.

1-guruh. Tashabbus bilan ishlaydi, tasavvuri mustaqil, doimo, ortiqcha kuch talab etmaydi. Bunday aktyor bilan ishlash oson.

2-guruh. Tashabbusiz, lekin nimani aytsang, osongina oʻzlashtirib oladi va mustaqil rivojlantiradi. Bunday odamlar bilan ishlash oson.

3-guruh. Aytganingizni ilib oladi, lekin rivojlantirmaydi, bunga qobiliyati yoʻq. Bunday aktyorlar bilan doimiy muammo kelib chiqadi. Xulosa bundaylarning qobiliyatlarini rivojlantirish ustida tinmay ishlash kerak

4-guruh. Oʻzi ijod qilmaydi, aytganlarni ilib olmaidi. Bundaylardan aktyor chiqmaydi.

Endi aktyorlik mahorati pedagoglarini ham mana shu guruhlar boʻyicha tiplarga ajratib koʻraylik:

1-guruh. Juda qiziq qon boʻlib bunday oʻqituvchilar tashabbuskor, tasavvurining rivojlanishi tezkor, darsni oʻziga hos tarzda tashkil etadi, bolalarni qiziqтира oladi, bu bilan ularning ham tasavvurini rivojlantiradi. Uning berayotgan material, darslik materialidan keskin farq qiladi. U hayajonli, harakatchan. Bolalar oʻqituvchi gapirayotganini koʻra oladilar. Bunday oʻqituvchida oʻqish oson. Bunday oʻqituvchilarga koʻrsatma kerak emas, oʻzlari yangi metodlarni topa oladilar.

2-guruh o'qituvchilari tashabbusiz ularga turtki beruvchi biron narsa kerak. Bunday turtki dars konspekti, dars materiali, yangi ko'rsatmalar, uslubiy ishlanmalar xizmat qiladi. Turtki berilgandan so'ng, bunday o'qituvchilar buyog'iga ishni o'zlari olib ketaveradilar. Bunday o'qituvchilarda o'qish oson. O'z ustida doimo ishlashlari orqali birinchi xildagi o'qituvchilar qatoriga o'tishlari mumkin.

3-guruh o'qituvchilari. Bundaylar tekis ishlamaydi, darslar ba'zan yaxshi, ba'zan yomon. Bolalarning qiziqishlari ham tekis emas. O'qituvchi materialni aniq tiniq ko'ra olsa, rivojlantira olsa, bolalar ham uni yorqin ko'ra oladilar. Bunday o'qituvchilar darslik materialini yaxshi va aniq yetkaza oladi, boshqachasiga kuchi yetmaydi. Ular berilgan ko'rsatmalar, ishlangan metodikalarning yaxshi ijrochilari xolos, ammo o'zlaricha yangilik, parvozga erisha olmaydi.

4-guruh o'qituvchilari uchun yaxshi darslik, uslubiy ishlanma va ko'rsatmalar hech qanday ahamiyat kasb yetmaydi, ularda sezilarli ko'nikma va tasavvur yo'q. Bunday o'qituvchilar darsidan o'quvchilarga hech qanday foyda yo'q. Hamma faoliyatida ko'r-ko'ronalik, bilimsizlik, kasbiy savodsizlik ko'zga tashlanadi.³

Shunday qilib, teatr va pedagogik faoliyat mazmun va vosita belgilari jihatidan bir-biriga yaqin bo'lib, bir qator umumiy jarayon xususiyatlariga egadir.

-bu xususiyatlarga quyidagilarni kiritish mumkin: teatr va pedagogik ijodkorlik jarayoni mazkur jarayonning faol qatnashchilari bo'lgan kishilar guruhining bevosita ishtirokida ommaviy so'zga chiqish vaziyatida amalga oshiriladi;

-teatr va pedagogik faoliyat o'ziga xos xususiyatlariga ko'ra o'zi ta'sir ko'rsatadigan obyektini ayni vaqtda ijod subyektiga aktyor ijodkorga aylantiradi, uning faol ishtirokchisiz ijodkorlik ishi bo'lmaydi;

-ko'pgina boshqa faoliyat turlaridan farqli, aktyorlik va pedagogik ijodkorlik asosida buning uchun ajratilgan muayyan vaqt davomidagi ijodkorlik yotadi, u

---

³ Tursunov T. Sahna va zamon. T.: Yangi asr avlodi. 2007.

ijodkordan (o'qituvchi, tarbiyachidan) o'z psixik xolatini boshqarishda tezkorlikni va ijodiy kayfiyatni aynan haqiqatdan qo'zg'atishni talab qiladi;

-teatr va pedagogik ijodkorlik natijalari jo'shqin bo'lib, rivojlanib, o'zgarib boradi, boshqacha qilib aytganda, hamisha jarayondan iborat bo'ladi;

-teatr va pedagogik ijodkorlik jamoa tusda bo'ladi.

O'quv davrining bu bosqichidagi eng asosiy vazifasi talabalarni asosiy voqeani uni chetga tortib ketishi mumkin bo'lgan mayda - chuydalarga e'tibor bermagan holda tushunishga, hatti - harakat va qarshi (kontr) hatti - harakat nimadan iborat ekanligini chuqur tahlil yordamida aniqlashga va shuning asosida dramaturgik konfliktni oydinlashtirishga o'rgatishdan iborat. Sahnaviy ko'rinishning fakt va voqealarini baholash - bu ularda yashiringan ichki ma'noni, ularning ruhiy mavjudligini, ularning ahamiyati va ta'sir qilish darajasini topish demakdir. Bunga esa tashqi fakt va voqealarning ichki dunyosini qidirish va ularning ichidagi, ya'ni chuqur yashiringan botiniy ziddiyatlarni topishdir. Bu voqeaning ruhiy rivojlanishini kuzatish, uning ta'sir qilish darajasi va fe'l - atvorini his qilish, harakatlanuchi shaxslarning intilishlarini kuzatishdir. Bir so'z bilan aytganda, insonlarning o'zaro munosabatlarini aniqlovchi ichki qonuniyatlarni bilish demakdir.